

هم‌افزایی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی و داوری تجاری بین-

المللی در مناطق ویژه اقتصادی

هاله حسینی اکبرنژاد*

استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۰۷

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۲/۲۷

چکیده

با تأسیس و توسعه مناطق ویژه اقتصادی، بروز اختلافات تجاری بین‌المللی روند افزایشی داشته و تمرکز بر شیوه‌های حقوقی حل‌وفصل اختلافات مذکور، بخشی از استراتژی دولت‌های ذی‌ربط بوده است. داوری تجاری بین‌المللی به‌عنوان یک شیوه مرسوم و مقبول حل‌وفصل اختلافات در مناطق ویژه اقتصادی است. با این وجود برخی دولت‌ها بنا بر ضرورت‌های عملی، در دو دهه اخیر، اقدام به تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در این مناطق نموده‌اند. برخی ویژگی‌های دادگاه‌های تجاری بین‌المللی که الگوپرداری از قواعد و شیوه‌های داوری بین‌المللی است، عبارتند از: انعطاف‌پذیری بیشتر در رسیدگی‌ها، امکان انتصاب قضات با ملیت خارجی، اجازه حضور وکلای خارجی در دادگاه، اجازه طرفین برای توافق بر انجام رسیدگی‌های خصوصی و گسترش قابلیت اجرای احکام. همچنین برخی خلأهای داوری تجاری بین‌المللی که تا حدودی در دادگاه‌های تجاری بین‌المللی تعدیل گردیده، عبارت است از: امکان ورود ثالث، افزایش سرعت رسیدگی و استقلال و بی‌طرفی مرجع رسیدگی‌کننده. به لحاظ عملی نیز شاهد رابطه تعاملی دوسویه میان این دو نهاد هستیم؛ زیرا از یک‌سو، داوری تجاری بین‌المللی نقش مهمی در تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی چه در اروپا و چه در آسیا داشته است و از سوی دیگر، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی نیز نقش فزاینده‌ای در رسیدگی‌های داوری ایفا می‌کنند و برای انجام و توسعه فرایند داوری و یا

E-mail: Akbarnejad@soc.ikiu.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

تضمین اجرای آرای داوری مساعدت قضایی ارائه می‌دهند. با توجه به چشم‌انداز عملکرد دادگاه‌های تجاری بین‌المللی، مطالعه تطبیقی آن‌ها در جهت ارائه الگویی مطلوب و متناسب با مقتضیات هر کشور اقدامی ضروری به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی: اختلافات تجاری بین‌المللی، دادگاه تجاری بین‌المللی، داوری تجاری بین‌المللی، مناطق ویژه اقتصادی.

۱. مقدمه

ایده انحصار یک قطعه زمین برای اهداف ترویج و توسعه تجارت به امپراتوری روم برمی‌گردد. درحالی‌که مناطق ویژه اقتصادی برای مدت طولانی وجود داشته‌اند، اما در سیر تحولات خود مراحل مختلفی را پشت سر گذاشته‌اند و هر مرحله پیامدهای سیاسی و اقتصادی متفاوتی داشته است. در سال‌های اخیر، هم شاهد توسعه کمی و هم تحول کیفی مناطق ویژه اقتصادی بوده‌ایم. مناطق ویژه اقتصادی وارد عصر جدیدی با اهمیت زیادی شده‌اند که آثار حقوقی و راهبردی در نظام حقوق بین‌الملل اقتصادی به دنبال خواهد داشت. (Chaisse and Dimitropoulos, 2021: 241-242) از زمانی که اولین منطقه اقتصادی مدرن در شانگون ایرلند در سال ۱۹۵۹ ایجاد شد، توسعه مناطق اقتصادی با رشد چشم‌گیری انجام شد. امروز فعالیت مناطق

۱. به‌عنوان بخشی از سیاست‌های تجاری-صنعتی یک کشور، یک منطقه آزاد اقتصادی قرار است با غلبه بر عوامل تهدیدکننده بازار، نیروهای بازار را تقویت کند. سیاست‌های صنعتی که به بخش‌های رقابتی تخصیص داده می‌شوند رقابت را در یک بخش رونق می‌بخشند، رشد بهره‌وری را افزایش می‌دهند و بر برخی نارسایی‌های مهم بازار و نارسایی‌های هماهنگی دولت غالب می‌شوند. در سال‌های اخیر افزایش اهمیت مناطق ویژه اقتصادی برای سیاست‌های تجاری و سرمایه‌گذاری کشورها امری غیرقابل انکار است. امروز فراتر از گسترش جغرافیایی مناطق ویژه اقتصادی، از نظر موضوعی نیز گسترش یافته‌اند. جهانی‌شدن که در پایان قرن بیستم در جهان وجود داشت، پس از یک سری بحران‌های اقتصادی، مالی، سیاسی و بهداشتی که جهان را در ۱۵ سال گذشته گرفتار کرده است، به یک موضوع مورد بحث تبدیل شد. به ویژه، جهانی‌شدن اقتصاد پس از بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۸

اقتصادی بیشتر در آسیا و اقیانوسیه، آمریکای لاتین و اروپای مرکزی و شرقی و آسیای مرکزی متمرکز است. مناطق موفق می‌توانند مزایای بسیاری مانند جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ایجاد شغل و صادرات و اثرات بالقوه مهم دیگر ایجاد کنند. (Zeng, 2011: 16) با این حال، ایجاد یک منطقه ویژه اقتصادی یک تعهد پرخطر ولی پرسود است و شامل سرمایه‌گذاری‌های عمومی سنگین و هماهنگی در بخش‌های مختلف دولت می‌شود و نیازمند وجود ظرفیت اجرایی قوی و یکپارچه است. در سطح جهانی، عملکرد مناطق ویژه اقتصادی متفاوت است، عملکرد مناطق مزبور در آسیا (به‌ویژه آسیای شرقی) مطلوب ارزیابی شده است. (Meng and Zeng, 2019: 96)

بر اساس گزارش کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهانی از سال ۲۰۱۶ روند کاهشی را آغاز نموده است. (UNCTAD, 2019: 2) و البته به‌عنوان یک پیامد گریزناپذیر پاندمی کووید ۱۹، جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان در سال ۲۰۲۰ سقوط کرد. (UNCTAD, 2021: 13) تحت این شرایط - با کاهش شدید عرضه سرمایه با توجه به افزایش تقاضا - بازار سرمایه‌گذاری خارجی رقابتی‌تر و نیاز به رشد صادرات ضروری‌تر می‌شود. (Otope, 2015: 11) بنابراین تصادفی نیست که گزارش سرمایه‌گذاری جهانی کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۹ به مناطق ویژه اقتصادی و تأثیر آن‌ها بر سرمایه‌گذاری و تجارت جهانی اختصاص دارد. امروزه تقریباً ۵۴۰۰ منطقه اقتصادی در ۱۴۷ نظام اقتصادی وجود دارد. بیش از ۱۰۰۰ منطقه در پنج سال گذشته ایجاد شده است و حداقل ۵۰۰ منطقه دیگر در چند سال آینده در حال توسعه هستند. این رونق را می‌توان پاسخی به رقابت فزاینده برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی دانست. (Chaisse and Dimitropoulos, 2021: 243)

← ۲۰۰۸ کاهش یافته است. فرایند رکود جهانی شدن اقتصادی به‌عنوان «جهانی‌زدایی» توصیف شده است. تجارت جهانی از سال ۲۰۱۲ به طور قابل‌توجهی کاهش یافته است و به نظر می‌رسد این روند پایدار باشد.

توجیه اصلی ایجاد مناطق ویژه اقتصادی، از ابتدا تأمین تمهیداتی برای تسهیل تولید و تجارت کالا بوده است.^۲ البته مناطق جدیدتر طیف وسیع‌تری از اهداف راهبردی را تمهید می‌کنند و سطح بالاتری از اصلاحات و نوآوری‌های نظارتی در آن‌ها اجرا می‌شود و حتی دامنه این نوآوری‌ها به حوزه امور قضایی نیز رسیده و صلاحیت قضایی معمول دولت را دستخوش تغییراتی نموده است. (Meng and Zeng, 2019: 95) از جمله این تغییرات، برخی تحولات ساختاری برای حل و فصل اختلافات منطقه‌ای است. درحالی‌که داوری همچنان شیوه رایج حل اختلافات است، اما شاهد افزایش مراجعات به دادگاه‌های تجاری بین‌المللی تأسیس‌شده در این مناطق برای حل اختلافات هستیم. (Dimitropoulos, 2021: 361-362) یک دلیل مهم آن، اهتمام دادگاه‌های تجاری بین‌المللی برای الگوبرداری از نقاط قوت داوری تجاری بین‌المللی و تعدیل برخی محدودیت‌ها و خلأهای آن می‌باشد. در این مقاله اهمیت و جایگاه و اقسام دادگاه‌های تجاری بین‌المللی و نیز چگونگی رابطه دادگاه‌های مذکور با داوری تجاری بین‌المللی و وجوه اشتراک و افتراق آن‌ها تبیین گردیده است.

۲. جایگاه و اهمیت مناطق ویژه اقتصادی

اصطلاحات زیادی برای مناطق اقتصادی وجود دارد، مانند منطقه ویژه اقتصادی^۳، مناطق توسعه اقتصادی و فناوری^۴، منطقه پردازش صادرات^۵، پارک علمی^۶، منطقه آزاد تجاری^۷، پارک صنعتی با فناوری پیشرفته^۸ و منطقه آزاد تجاری آزمایشی^۹ و

۲. مناطق ویژه اقتصادی در حال حاضر به منزله بستری برای اجرای راهبردهای حقوقی جهت مدیریت و ترویج تجارت کالا و مصادیق جدید آن در جهت بهبود کمیت و کیفیت تجارت خدمات و سرمایه شناسایی می‌شوند. جابه‌جایی افراد نیز در این مناطق تسهیل گردیده است. مناطقی از این نوع ابتدا در منطقه خلیج فارس و چین ایجاد شد و بعدها در آسیای مرکزی و فراتر از آن به تصویب رسید.

3. special economic zone
4. economic and technological development zones (ETDZs)
5. export processing zone (EPZ)
6. science-based park
7. free trade zone

غیره. (95: Meng and Zhihua, 2019) در این مقاله، تأکید بر مناطق ویژه اقتصادی می‌باشد. این مناطق با نظام حقوقی عادی داخلی و اسناد بین‌المللی تصویب‌شده در نظام حقوق بین‌الملل اقتصادی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، مانند موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد و معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه ۱۰ هم‌زیستی دارند. مناطق ویژه اقتصادی یک استراتژی در رقابت بین دولت‌ها برای ترویج تجارت خارجی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی با استفاده از ظرفیت‌های حقوق داخلی و یکی از شاخص‌ترین نهادهای یک‌جانبه حقوق اقتصادی ۱۱ هستند. (Chaisse and Dimitropoulos, 2021: 232) در واقع مناطق ویژه اقتصادی بر اتکای فزاینده کشورها به قوانین داخلی برای تشویق یک‌جانبه تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی تأکید می‌کنند، ۱۲ آن‌ها همچنین بستر ساختار جدیدی از حقوق بین‌الملل اقتصادی را

8. high-tech industrial park

9. pilot free trade zone (FTZ)

10. Free Trade Agreements and Bilateral Investment Treaties (BITs)

۱۱. یک‌جانبه‌گرایی مناطق ویژه اقتصادی رابطه پیچیده‌ای بین قوانین داخلی و حقوق بین‌الملل اقتصادی ایجاد می‌کند و باعث می‌شود تا وضعیت حقوقی مناطق ویژه اقتصادی از دیدگاه حقوق بین‌الملل اقتصادی مورد بررسی دقیق قرار گیرد. اصلاحات در سطح داخلی و جنبش‌های یک‌جانبه‌گرایی جدید در حقوق بین‌الملل اقتصادی فرصت‌هایی را برای مطالعه تطبیقی قوانین داخلی فراتر از معاهدات دوجانبه و چندجانبه باز می‌کند. در عین حال، چنین مطالعه‌ای ممکن است بینشی در مورد اینکه آیا حقوق بین‌الملل اقتصادی واقعاً بین‌المللی باقی می‌ماند یا خیر ارائه دهد. حتی منطقه‌گرایی معاصر را نیز می‌توان در همین منظر نگریست. برخی منطقه‌گرایی را تهدیدی برای یکپارچگی چندجانبه‌گرایی و نظام تجاری چندجانبه می‌دانند. از دید دیگران، منطقه‌گرایی امکان دیگری برای چندجانبه‌گرایی است. در مرحله کنونی توسعه حقوق بین‌الملل اقتصادی، منطقه‌گرایی ممکن است به‌عنوان گامی به سوی یک‌جانبه‌گرایی یا انواع دیگری از قوانین اقتصادی یک‌جانبه تلقی شود.

۱۲. مناطق ویژه اقتصادی متضمن راهبردی هستند که توسط دولت‌ها برای اعمال قوانین داخلی به موازات مقررات تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی برای ارتقای تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی و ارائه تدابیر اطمینان‌بخش برای سرمایه‌گذاران خارجی اتخاذ شده است. ایجاد و تداوم حیات مناطق ویژه اقتصادی منحصراً تحت کنترل دولت است. همچنین، برخی مقررات حاکم بر مناطق ویژه اقتصادی با هنجارهای تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی متفاوت هستند، زیرا متضمن یک صلاحیت قضایی «ویژه» برای اعمال یک رژیم اقتصادی جداگانه در داخل کشور می‌باشند. اگرچه معاهدات بین‌المللی مستلزم اجرای قوانین بین‌المللی در کل قلمرو ملی هستند، اما مناطق ویژه اقتصادی به کشورها اجازه می‌دهند تا سیاست‌های جدید را در مقیاس کوچک‌تر آزمایش و توسعه دهند.

فراهم می‌کنند. (Chaisse and Dimitropoulos, 2021: 240)

مناطق ویژه اقتصادی ممکن است برای عملیات ذخیره‌سازی، صادرات مجدد و حمل‌ونقل و یا برای عملیات تولید کاربرد داشته باشند. انواع مختلف مناطق نشان-دهنده درجات متفاوتی از تمایل برای ترویج سرمایه‌گذاری خارجی و همچنین میزان باز بودن در زمینه‌های فعالیت اقتصادی است. (Chaisse and Ji, 2020: 567) در شرایط رقابت شدید برای منابع کمیاب سرمایه، دامنه فعالیت‌های تحت تولید و پردازش در حال گسترش است. کشورهای منطقه خلیج فارس پیشگام در تأسیس و توسعه مناطق ویژه اقتصادی هستند: مرکز مالی بین‌المللی دبی ۱۳ که از سال ۲۰۰۴ فعالیت می‌کند، بازار جهانی ابوظبی ۱۴ که در سال ۲۰۱۵ تأسیس شد و نیز مرکز مالی قطر ۱۵ که از سال ۲۰۰۵ شروع به کار کرده است از جمله مصداق شاخص این مناطق خلیج فارس به شمار می‌آیند. در این مناطق از نظر جغرافیایی و قانونی، قوانین داخلی تا حدی با سایر حوزه‌های قضایی داخلی متفاوت است و هدف آن افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی است. قوانینی که ممکن است متفاوت باشند عبارتند از: قوانین سرمایه‌گذاری و تجارت، قوانین مالیاتی، قوانین کار، قوانین گمرکی و غیره. مشوق‌های مالی به شکل واردات معاف از گمرک و معافیت‌های مالیاتی که به‌طور معمول همراه با ایجاد مناطق به‌منظور ترویج سرمایه‌گذاری در منطقه اعمال می‌شود. قوانین مذکور هم از نظر سرمایه‌گذار مقبول هستند و هم به‌گونه‌ای طراحی می‌شوند که برای سرمایه‌گذاران خارجی آشنا نیز باشند. (Chaisse and Dimitropoulos, 2021: 244-245)

از آنجایی که با تأسیس و توسعه مناطق ویژه اقتصادی، روند رو به فزونی بروز اختلافات تجاری بین‌المللی محتمل است، ایجاد دادگاه‌های تجاری بین‌المللی بخش مهمی از استراتژی دولت‌ها در سراسر جهان برای بین‌المللی کردن نظم حقوقی داخلی

13. the Dubai International Financial Centre (DIFC)

14. Abu Dhabi Global Market

15. the Qatar Financial Centre (QFC)

و ترویج تجارت بین‌المللی، سرمایه‌گذاری، امور مالی و حل اختلاف هستند. امروز این ایده با قوت مطرح است که بهترین شیوه‌ها و هنجارهای بین‌المللی لزوماً توسط نهادهای بین‌المللی مانند سازمان‌های بین‌المللی، دادگاه‌ها و مراجع بین‌المللی حل اختلاف به روشی از بالا به پایین ایجاد نمی‌شوند، بلکه مؤسسات داخلی با چشم‌انداز بین‌المللی - مانند مناطق ویژه اقتصادی و دادگاه‌های تجاری بین‌المللی شروع به ایفای نقش‌های مشابه کرده‌اند. (Dimitropoulos, 2021: 362)

۳. ضرورت تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در مناطق ویژه اقتصادی

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در حال حاضر از آخرین نسل مناطق ویژه اقتصادی منطقه خلیج فارس تا کل آسیا و اروپا در حال گسترش هستند. ۱۶ دادگاه‌های تجاری بین‌المللی نهادهای تازه تأسیس و نوپایی در حقوق بین‌الملل اقتصادی و دادرسی قضایی هستند. این محاکم در واقع دادگاه‌های داخلی هستند که در حوزه قوانین خصوصی و تجاری تخصص دارند و واجد ویژگی‌های بین‌المللی شاخص و مهمی می‌باشند. چنین ویژگی‌های مشترکی ممکن است ترکیبی از یک یا چند مورد از عوامل ذیل باشد: حضور قضات خارجی، استفاده از مجموعه‌ای قواعد و مقررات قابل‌اعمال متفاوت از دادگاه‌های ملی عادی و استفاده از زبان انگلیسی در کشوری که زبان

۱۶. کشورهای اروپایی شروع به ایجاد نسخه‌های خود از دادگاه تجاری بین‌المللی کرده‌اند. با توجه به محدودیت‌های سیاسی و قانون اساسی، کشورهای اروپایی مسیر ایجاد شعب بین‌المللی را در ساختار قضایی و دادگاه‌های عادی «International Chambers within Ordinary Courts» در پیش گرفته‌اند. سه نمونه از این شعب عبارتند از: دادگاه منطقه‌ای فرانکفورت در ایالت هسن «the Landgericht Frankfurt am Main in the State of Hessen»، شعبه بین‌المللی دادگاه استیناف پاریس «the International Chamber of the Paris Court of Appeals»، و شعبه بین‌المللی دادگاه استیناف هلند «the Netherlands Commercial Court (NCC)». این شعب بر اساس ساختار قضایی داخلی کشورهای مربوطه ایجاد شده‌اند که فقط قضات داخلی را شامل می‌شود. آن‌ها فقط در اجرای قانون آیین دادرسی عادی که توسط دادگاه‌ها عادی اجرا می‌شود، مشمول استثنائاتی هستند و زبان دادرسی آن‌ها، انگلیسی است تا آن‌ها را برای رسیدگی به اختلافات بین‌مرزی تمهید نماید.

رسمی آن نیست. (Dimitropoulos, 2021: 361-362)

بر همین اساس، طی سال‌های اخیر شاهد رشد فزاینده دادگاه‌های تجاری بین‌المللی بوده‌ایم که به‌طور خاص برای حل‌وفصل اختلافات تجاری بین‌المللی طراحی شده‌اند و در حوزه‌های قضایی سراسر جهان از جمله در دبی، قطر، ابوظبی، فرانسه، هلند، آلمان، قزاقستان، چین و سنگاپور راه‌اندازی شده‌اند. با توجه به ملاحظات ساختاری و ماهوی، اقسامی متفاوتی از دادگاه‌های تجاری بین‌المللی برای حل‌وفصل اختلافات در مناطق ویژه اقتصادی تأسیس شده است. (Alcolea, 2022: 414-415)

۴. اقسام دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در مناطق ویژه اقتصادی

به این ترتیب دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در حال حاضر در حال تکثیر هستند و جایگاه خود را به‌عنوان مکانیسم قضاوتی در نظام حقوق بین‌الملل اقتصادی تثبیت نموده‌اند: این نوع از دادگاه‌ها نتیجه و در عین حال مروج نوع متفاوتی از جهانی‌شدن دادرسی هستند، البته نوعی جهانی‌سازی قضایی تکامل‌یافته که از پایین به بالا (ملی به بین‌المللی) جریان دارد. نکته مهم آن که در دادگاه‌های تجاری بین‌المللی، حقوق بین‌الملل عمومی، قانون قابل‌اجرا برای حل‌وفصل اختلافات مربوطه نیست، بلکه قوانین عرفی معاملات فرامرزی اعمال خواهد شد و در این دسته از محاکم، رویکرد موسع-تری نسبت به اجرای قوانین خارجی وجود دارد. این دادگاه‌ها ضعفی را جبران خواهند نمود که دادگاه‌های بین‌المللی یا محاکم عادی داخلی درصدد جبران آن نبودند. (Dimitropoulos, 2021: 362-363)

۴-۱. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی وابسته به مناطق ویژه اقتصادی

برخی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در نظام کنونی، در یک منطقه اقتصادی ویژه فعال هستند. صلاحیت این دادگاه‌ها معمولاً به پرونده‌های مرتبط با یک منطقه اقتصادی ویژه گسترش می‌یابد. دادگاه‌های مزبور علاوه بر اینکه بخشی از یک منطقه هستند،

دارای چند ویژگی مشترک دیگر نیز می‌باشند: اول، آن‌ها دارای یک کرسی بین‌المللی با قضاتی از نقاط مختلف جهان هستند. این کرسی در حال حاضر از قضات و حقوق‌دانان برجسته و باتجربه در حوزه قضایی داخلی، به‌ویژه در برخورد با موضوعات حقوق تجاری تشکیل شده است. برخی مناصب قضایی این دادگاه‌ها از انگلستان و سایر حوزه‌های قضایی کامن‌لا می‌باشند؛ دوم، زبان پیش‌فرض دادرسی انگلیسی است؛ سوم، قواعد دادرسی دادگاه‌های منطقه بر اساس قانون انگلیس است؛ و چهارم این‌که، قانون قابل‌اجرا در این دادگاه‌ها، قانون منطقه اقتصادی ویژه مربوطه است که عمدتاً بر اساس حقوق انگلیس می‌باشد. (Dimitropoulos, 2021: 365) در ادامه برخی از مطرح‌ترین دادگاه‌های تجاری بین‌المللی وابسته به مناطق ویژه اقتصادی مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۴-۱-۱. دادگاه تجاری مرکز مالی بین‌المللی دبی

مرکز مالی بین‌المللی دبی به منظور جذب سرمایه‌گذاری خارجی و ارتقای جایگاه دبی به یک مرکز بین‌المللی انجام معاملات تجاری و مالی در سال ۲۰۰۴ تأسیس گردید. ۱۷ مرکز مالی بین‌المللی دبی، یک منطقه آزاد تجاری منحصربه‌فرد است و یک بستر

۱۷. دبی پرجمعیت‌ترین شهر امارات است. این شهر در ساحل جنوب شرقی خلیج فارس واقع شده است و می‌توان آن را پایتخت امارت دبی توصیف کرد. دبی به‌عنوان یک کلان‌شهر و مرکز تجاری خاورمیانه ظهور کرده است و همچنین یک مرکز اصلی حمل‌ونقل مسافر و بار است. اگرچه درآمد نفت دبی به تسریع توسعه اولیه شهر از اواخر سال ۱۹۶۰ کمک کرد، اما ذخایر محدود و سطح تولید پایین است. امروزه کمتر از ۵ درصد از درآمد امارت از نفت تأمین می‌شود. یک پیشرفت مهم در دبی ایجاد مناطق به اصطلاح آزاد بوده است. منطقه آزاد یک منطقه ویژه اقتصادی است که با هدف ارائه مزایا به مشاغل و سرمایه‌گذاران خارج از کشور ایجاد می‌شود و تحت چارچوب قوانین و مقررات خاصی اداره می‌شود. هر منطقه آزاد، حول یک یا چند دسته صنعت تجاری طراحی شده است و فقط به شرکت‌هایی در آن دسته‌ها مجوز ارائه می‌دهد. از نظر پیچیدگی، مرکز مالی بین‌المللی دبی احتمالاً پیشرفته‌ترین این مناطق آزاد است. این مرکز در سال ۲۰۰۴ تأسیس شد و از آن زمان به یک مرکز مالی در سطح جهانی تبدیل شد.

کارآمد برای کسب‌وکار و مؤسسات مالی فراهم می‌کند و به‌خوبی به‌عنوان یک شهر در دل شهری دیگر شناخته شده است. مرکز مالی بین‌المللی دبی، نقطه کانونی مالی و تجاری است که بازارهای نوظهور منطقه را با مؤسسات بانکی بین‌المللی مرتبط می‌کند. این مرکز اخیراً به‌عنوان یکی از ۱۰ مرکز مالی بین‌المللی برتر در جهان شناخته شده است. ایجاد مرکز مالی بین‌المللی دبی با اصلاح ماده ۱۲۱ قانون اساسی امارات امکان‌پذیر شد که به تقسیم اختیارات بین دولت‌های فدرال و دولت مرکزی امارات می‌پردازد و به دولت فدرال اجازه می‌دهد قانون منطقه آزاد مالی را تصویب کند. این مرکز یک حوزه قضایی مستقل است و قوانین مدنی و تجاری خاص خود را دارد که عمدتاً بر اساس کامن‌لا است. البته علی‌رغم مستقل بودن از قوانین مدنی و تجاری امارات متحده عربی، همچنان تابع قوانین جزایی امارات است. قوانین مرکز مالی بین‌المللی دبی بر اساس الگوهای قضایی عمده مالی جهان الگوبرداری شده و به نظر برخی حقوق‌دانان مطلوب‌ترین قوانین مالی و تجاری بین‌المللی را دربردارد. قوانین و مقررات مرکز مالی بین‌المللی دبی به زبان انگلیسی و توسط اداره مرکز مالی بین‌المللی دبی و اداره خدمات مالی دبی^{۱۸} تدوین شده است. (Koster and Beer, 2018: 1-3)

به این ترتیب مرکز مالی بین‌المللی دبی^{۱۹} یکی از پیشرفته‌ترین مراجعی است که با خدمات مالی سروکار دارد و عصر جدیدی از نوآوری نهادین را در مناطق ویژه اقتصادی آغاز کرده است (Dimitropoulos, 2021: 364) و تحت یک سیستم حقوقی موازی و مستقل از نظام حقوقی داخلی امارات متحده عربی پشتیبانی می‌شود. (Carballo, 2007: 92) نکته مهم آن است که مرکز مالی بین‌المللی دبی، دادگاه‌های اختصاصی خود را نیز دارد و دادگاه‌های این مرکز، از جمله دادگاه‌های تجاری تخصصی شاخص در خاورمیانه است که منحصراً به زبان انگلیسی و بر

18. the Dubai International Financial Centre Authority (DIFCA)

19. The Dubai International Financial Centre (DIFC)

اساس اصول کامن لا رسیدگی می‌کنند. (Koster and Beer, 2018: 3)

دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی، بخشی از نهاد حل اختلاف این مرکز در دبی هستند و صلاحیت موضوعی در امور مدنی و تجاری دارند. آن‌ها در اصل به‌طور انحصاری به اختلافات مطرح در محدوده سرزمینی مرکز مالی بین‌المللی دبی می‌پردازند که البته دستخوش تغییراتی شده است و از سال ۲۰۱۱ با رضایت طرفین دعوی، مجاز به رسیدگی به اختلافات مدنی و تجاری خارج از قلمروی مذکور نیز می‌باشند. ۲۰ قانون مرکز مالی بین‌المللی بر اساس اصول حقوق عرفی انگلستان است. هیئت رسیدگی‌کننده در دادگاه‌ها ترکیبی بین‌المللی دارد، اما اغلب قضات از حوزه‌های قضایی کامن لا انتخاب شده‌اند. (Dimitropoulos, 2021: 365)

با این حال، هنوز موانع خاصی وجود دارد، مانند وابستگی مالی دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی و شرط مقتضی برای اجرای آراء آن‌ها که توسط قضات اماراتی اعمال می‌گردند. (Carballo, 2007: 92)

دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی یک سیستم دادگاهی مبتنی بر حقوق کامن لا را با سابقه و رویه‌های الزام‌آور اجرا می‌کنند که به‌شدت از قوانین آیین دادرسی مدنی انگلیس وام گرفته شده است. رسیدگی‌های دادگاه منحصراً به زبان انگلیسی انجام می‌شود، به این معنی که نیازی به ترجمه اسناد انگلیسی‌زبان به عربی نیست.^{۲۱} برخی از قضات مرکز مالی بین‌المللی دبی، در گذشته در سیستم قضایی انگلستان به‌عنوان قاضی در محاکم مختلف از جمله دیوان عالی یا شعب دادگاه تجاری این کشور منصوب بوده‌اند.^{۲۲} قضات داخلی دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی نیز قبلاً

20. Alejandro Carballo, 'The Law of the Dubai International Financial Centre: Common Law Oasis or Mirage Within the UAE?', 21 Arab Law Quarterly 91 (2007).

۲۱. وکلا از نقاط مختلف جهان که در آکادمی حقوقی مرجع حل اختلاف مرکز مالی بین‌المللی دبی ثبت‌نام کرده‌اند، مجازند در دادگاه‌ها حاضر شوند، به این معنی که داشتن وکیل محلی اجباری نیست. تجدیدنظر ممکن است، اما اجازه تجدیدنظر به‌طور خودکار صادر نمی‌شود و طی مراحل دادرسی تنها یک‌مرتبه امکان تجدیدنظر وجود دارد.

۲۲. برخی قضات دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی که سابقه مناصب قضایی در انگلستان را دارند به این ترتیب می‌باشند: قاضی راجر گیلز (Roger Giles) قبلاً قاضی دادگاه عالی ولز بوده و در شعبه تجاری به‌عنوان

در سمت دادستان عمومی و قاضی در محاکم داخلی دبی ایفای نقش نمودند که دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی از تخصص و تسلط آن‌ها بر قوانین و مقررات امارات متحده عربی و دبی بهره می‌برند. آراء صادره مکتوب و به صورت آنلاین در دسترس هستند. در ابتدا، دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی فقط صلاحیت رسیدگی به پرونده‌های مرتبط با مرکز مالی بین‌المللی دبی را داشتند. با این حال، از سال ۲۰۱۱ طرف‌های تجاری این آزادی را دارند که صلاحیت دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی را در قراردادهای خود پیش‌بینی کنند؛ بنابراین، طرفین مجازند به صورت مکتوب، در قراردادهای خود یا پس از بروز اختلاف، رضایت خود را به اعمال صلاحیت دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی ابراز نمایند. (Koster and Beer, 2018: 4-5)

اگرچه قانون دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی اعمال قوانین ملی مبتنی بر شریعت را مجاز می‌شمرد (به استثنای موارد مغایر با قواعد لازم‌الاجرای مرکز مالی بین‌المللی دبی)، معضلاتی در مورد اعمال اصول شریعت ملی خصوصاً در امور مالی و تجاری قابل‌تصور و مسئله این است که آیا دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی بر اساس حقوق کامن‌لا و رویه قضایی جدید انگلیس رسیدگی می‌کنند یا ملاحظات داخلی را نیز دخیل خواهند نمود؟ (Carballo, 2007: 95) ۲۳

اجرای احکام، تصمیمات و قرارهای دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی در خارج از امارات به‌طور معمول دقیقاً مشابه اجرای آرای دادگاه‌های محلی دبی است. این بدان

→ قاضی ارشد آن بخش حضور داشته است. قاضی ریچارد فیلد (Richard Field) او به‌عنوان قاضی دیوان عالی بریتانیا و همچنین قاضی دادگاه تجاری لندن بوده است. قاضی جرمی کوک (Jeremy Cooke) قبلاً به‌عنوان قاضی دادگاه عالی بریتانیا و همچنین قاضی مسئول دادگاه تجاری لندن بوده است.

۲۳ به عقیده برخی حقوق‌دانان، بسیار بعید به نظر می‌رسد که اعتراض به قوانین مرکز مالی بین‌المللی دبی به دلیل مغایرت با قانون اساسی (خصوصاً اصل هفتم) منجر به لغو قوانین مزبور گردد زیرا رهیافت تجاری شعبه اصلی دیوان عالی امارات، همسو و موافق مقررات مرکز مالی بین‌المللی دبی و مؤید اجرای حقوق کامن‌لا در دادگاه‌های مرکز است.

معناست که در مواردی که معاهده مربوطه بین امارات متحده عربی و یک حوزه قضایی خارجی وجود داشته باشد، اجرای آن بر اساس شرایط آن معاهده خواهد بود. امارات متحده عربی معاهدات متعدد را با سایر کشورها منعقد کرده که ناظر بر اجرای متقابل احکام است. (Koster and Beer, 2018: 10)

۲-۱-۴. دادگاه مدنی و تجاری مرکز مالی قطر

در سال ۲۰۰۹، دادگاه مدنی و بازرگانی مرکز مالی قطر^{۲۴} در مناطق ویژه اقتصادی تأسیس شد. دادگاه مدنی و تجاری مرکز مالی قطر در سال ۲۰۱۲ به‌عنوان دادگاه بین‌المللی و مرکز حل اختلاف قطر^{۲۵} شناخته شد. مرکز مالی قطر مجری تحقق ایده جدید دیگری در حوزه مناطق ویژه اقتصادی بوده است. قوانین آن، محدود به مرزهای جغرافیایی منطقه ویژه نیست، زیرا نهادهای ثبت‌شده ذیل مرکز مالی قطر، مجاز به فعالیت در هر نقطه از کشور قطر هستند. دادگاه بدوی صلاحیت رسیدگی به اختلافات مدنی و تجاری مرتبط با طرف‌هایی را دارد که با مرکز مالی قطر مرتبط هستند. دادگاه بین‌المللی و مرکز حل اختلاف قطر به‌طور پیش‌فرض، قوانین و مقررات مرکز مالی قطر را اعمال می‌کند، مگر اینکه طرفین با اعمال قانون ماهوی حوزه قضایی دیگری موافقت کرده باشند. قضات از سرتاسر جهان در آن مکان حضور دارند، اما مبدأ اصلی ایشان، انگلستان و نظام حقوقی کامن‌لا است (Dimitropoulos, 2021: 365) و به‌عنوان شخصیت‌های قضایی از سراسر جهان به دلیل استقلال، بی‌طرفی و تخصص حرفه‌ای‌شان شناخته شده هستند و درک قوی از پیچیدگی حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی دارند. دادگاه بین‌المللی و مرکز حل اختلاف قطر، یک دادگاه مدنی و تجاری پیشرفته و مستقل است که خود را وقف حل‌وفصل اختلافات

24. the Civil and Commercial Court of the Qatar Financial Centre (QFC)

25. the Qatar International Court and Dispute Resolution Centre (QICDRC)

۲۶. مرکز مالی قطر برای جذب تجارت بین‌المللی به کشور قطر تأسیس شد. بر خلاف بسیاری از مناطق آزاد و مناطق ویژه اقتصادی در منطقه، مرکز مالی قطر محدوده عملیاتی مشخصی از نظر جغرافیایی ندارد. شرکت‌های دارای مجوز در مرکز مالی قطر مجاز به انجام تجارت در داخل و خارج از آن، از جمله در داخل کشور قطر هستند.

بین مؤسسات و سایر نهادها در قطر و میان نهادهای بین‌المللی خارج از این کشور نموده است. (Sharar, Earley, 2018: 48)

۳-۱-۴. دادگاه‌های بازار جهانی ابوظبی

بازار جهانی ابوظبی^{۲۷}، یک منطقه مالی در ابوظبی، دادگاهی مشابه دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی را در سال ۲۰۱۳ راه‌اندازی کرد. با عنوان «دادگاه‌های بازار جهانی ابوظبی»، این دادگاه‌ها به پرونده‌های مدنی و تجاری مرتبط با بازار جهانی ابوظبی رسیدگی می‌کنند. علاوه بر این، صلاحیت رسیدگی به دعوی یا اختلاف از سوی دادگاه بدوی را دارند که به درخواست هر یک از طرفین به آن‌ها ارجاع شده است. حقوق کامن‌لا از انگلستان مطابق با مقررات سال ۲۰۱۵ در این دادگاه، اعمال می‌شود. هیئت رسیدگی‌کننده آن، دارای ترکیبی بین‌المللی است اما غالب قضات دارای تجربه و سابقه کار در نظام‌های حقوقی کامن‌لا هستند. (Dimitropoulos, 2021: 365-366)

۴-۱-۴. سایر دادگاه‌های تجاری بین‌المللی

فراتر از منطقه خلیج فارس و با تکیه بر تجربه و حمایت دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی و دادگاه بین‌المللی و مرکز حل اختلاف قطر، دولت قزاقستان مرکز مالی بین‌المللی آستانه^{۲۸} و دادگاه آن را در سال ۲۰۱۵ تأسیس کرد که از سال ۲۰۱۸ فعالیت خود را آغاز نموده است. دادگاه مرکز مالی بین‌المللی آستانه، به اختلافات حقوقی تجاری و خصوصی مرتبط با مرکز و همچنین سایر دعاوی رسیدگی خواهد نمود که در آن کلیه طرفین اختلاف، به طور کتبی با صلاحیت دادگاه موافقت کرده باشند. قانون قابل اجرا در این دادگاه، قانون مرکز مالی بین‌المللی آستانه است که در اساس قانون انگلیس است. شعبه این دادگاه نیز متشکل از قضات بین‌المللی با

27. The Abu Dhabi Global Market (ADGM)

28. the ADGM 'Application of English Law Regulations, 2015

29. the Astana International Financial Centre (AIFC)

محوریت سابقه کار قضایی در نظام حقوقی کامن‌لا می‌باشد. از زمان تأسیس، کلیه قضات فقط از انگلستان حضور داشته‌اند. (Dimitropoulos, 2021: 366)

بنابراین ویژگی مشترک کلیه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مذکور آن است که همگی در مناطق ویژه اقتصادی یا مناطق آزاد تجاری در کشورهای مختلف فعالیت می‌کنند و تابع نظام کامن‌لا هستند.^{۳۰} (Clover Alcolea, 2022: 421-423)

نکته مهم دیگر در تحلیل ماهیت عملکرد دادگاه‌های مذکور توجه به روند رو به توسعه آن‌ها است به‌طور نمونه سیستم دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی در ابتدا برای حمایت از مرکز مالی بین‌المللی دبی-یک منطقه آزاد تجاری واقع در این کشور- ایجاد شد؛ بنابراین، در سال‌های اولیه خود، عمدتاً به اختلافات «داخلی» ناشی از مرکز مالی بین‌المللی دبی می‌پرداخت. صلاحیت آن در سال ۲۰۱۱ گسترش یافت و رسیدگی بر اساس رضایت طرفین، بدون توجه به ارتباط با مرکز مالی بین‌المللی را شامل شد و در نتیجه تبدیل به یک «دادگاه تجاری بین‌المللی» گردید. (Yip, 2016: 445)

۴-۲. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مستقل از مناطق ویژه اقتصادی

دو کشور با قدمت طولانی در برخورداری و بهره‌مندی از مناطق اقتصادی ویژه: سنگاپور و چین، پیشگام توسعه دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در خارج از مناطق ویژه اقتصادی خود بوده‌اند.

۴-۲-۱. شعبه دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور

۳۰. این دادگاه‌ها با توجه به مزایا و منافی که برای طرفین اختلاف دارد، در حال حاضر، به‌طور بالقوه گزینه‌های مطلوب و جذابی برای ارجاع اختلافات تجاری بین‌المللی هستند، البته احراز صحت این گزاره به‌طور دقیق از طریق بررسی آمار پرونده‌های سالانه آن‌ها قابل‌تأیید است که در مورد برخی از دادگاه‌های مذکور دسترسی به آمار مذکور به راحتی میسر نیست. به‌طور مثال دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی در سال ۲۰۲۰ بیش از ۱۲۰ پرونده داشتند در حالی که دادگاه بین‌المللی و مرکز حل اختلاف قطر، ۳۰ پرونده و دادگاه مرکز مالی بین‌المللی آستانه تا سال ۲۰۲۲ تنها ۱۵ پرونده را رسیدگی نموده است. در مورد دادگاه‌های بازارهای جهانی ابوظبی، آمار دقیقی منتشر نشده است، بنابراین از وضعیت نسبتاً نامشخصی برخوردار است.

دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور^{۳۱} یک دادگاه بین‌المللی واقع در سنگاپور است که به طور رسمی از ۵ ژوئیه سال ۲۰۱۵ فعالیت خود را آغاز نمود. بعد از تأسیس آن، دادگاه‌های بین‌المللی در چین، فرانسه، بروکسل، هلند و آلمان تأسیس شدند. دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور به‌عنوان گزینه‌ای برای حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی برای جامعه تجاری بین‌المللی مورد توجه است. به جای انتخاب یک دادگاه محلی یا داوری بین‌المللی و یا میانجی‌گری، طرفین می‌توانند اختلافات خود را به این دادگاه ارجاع دهند. دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور به لحاظ ساختاری بخشی از دیوان عالی سنگاپور است، اما از آنجا که برای پرونده‌های تجاری بین‌المللی تمهید شده است، تمایزات مهم زیادی وجود دارد که به دادرسی‌های این دادگاه انعطاف-پذیری‌هایی مشابه داوری بین‌المللی اعطا نموده است، از جمله این‌که:

۱. طرفین در انتخاب قانون حاکم بر قراردادهای خود آزادند و مجبور نیستند قانون سنگاپور را انتخاب کنند. الگوی ارائه‌شده، مشتمل بر طیف وسیعی از گزینه‌ها متناسب با ترجیحات طرفین است.
۲. همچنین در پرونده‌های خارج از کشور که هیچ ارتباطی با سنگاپور ندارند، طرفین ملزم به استفاده از وکلای سنگاپور نیستند و ممکن است توسط وکلای خارجی ثبت‌شده در دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور نمایندگی شوند. وکلای خارجی مجازند برای ثبت در این دادگاه درخواست دهند و ممکن است پذیرش کامل یا محدود به آن‌ها داده شود. در ۱۶ ژوئن ۲۰۲۰، این دادگاه دارای ۸۷ وکیل خارجی ثبت‌شده از ۱۳ کشور بوده است.
۳. قواعد افشا یا کشف اسناد و مدارک و ادله اثبات دعوی تا حد زیادی مشابه قوانین مزبور در داوری بین‌المللی است.
۴. احکام دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور مشابه سایر احکام دیوان عالی سنگاپور لازم‌الاجرا هستند.

31. The Singapore International Commercial Court (SICC)

با این حال، احکام دادگاه مشابه آرای داوری که از طریق کنوانسیون نیویورک - در مورد به رسمیت شناختن و اجرای آرای داوری خارجی که توسط اغلب کشورهای جهان امضا شده است - در سطح بین‌المللی از قابلیت اجرا برخوردار نیست. در واقع، قابل اجرا بودن گسترده آرای داوری یکی از مهم‌ترین محاسن داوری بین‌المللی است. با این وجود، احکام دادگاه سنگاپور از طریق سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی و یا از طریق اقدامات دیگر قابل اجرا هستند. (Yap, 2020: 25-27)

شعبه دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور از دو گروه از قضات تشکیل شده است: قضات داخلی از دیوان عالی سنگاپور و «قضات بین‌المللی» که از نظام‌های حقوقی مختلف جهان از جمله نظام‌های کامن‌لا و یا نظام‌های دارای حقوق نوشته انتخاب می‌شوند. جالب‌ترین ویژگی این دادگاه، صلاحیت آن است. مقررات دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور یک قاعده صلاحیتی جدید را پیش‌بینی کرده و صلاحیت آن به دعاوی دارای «ماهیت بین‌المللی و تجاری» تسری یافته است. (Dimitropoulos, 2021: 366-367)

دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور در راستای پیشبرد هدف دیرینه دولت سنگاپور برای تبدیل شدن این کشور به قطب حل و فصل اختلافات در آسیا تأسیس شد. دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور همچنین تفاوت قابل توجهی با دادگاه‌های عادی سنگاپور دارد. یکی از ابداعات دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور استفاده از «قضات بین‌المللی» است، این قضات خارجی هستند که برای مدت معین و به‌طور موقت توسط رئیس دادگستری برای رسیدگی به پرونده‌ها منصوب می‌شوند. (Yip, 2019: 82) این قضات از سراسر جهان از جمله استرالیا، انگلیس، فرانسه، ژاپن، کانادا و هند حضور دارند و به‌طور قابل توجهی وصف بین‌المللی بودن شعبه قضایی این دادگاه را تقویت

۳۲. این دادگاه برای رسیدگی به دعاوی تجاری بین‌المللی، از جمله مواردی که مشمول قوانین خارجی و دارای ارتباطاتضعیفی با سنگاپور هستند، ایجاد شد. دادگاه ممکن است حتی در جایی که طرفین در سنگاپور هستند در صورت توافق صریح ایشان مبنی بر بین‌المللی بودن موضوع اختلاف، صلاحیت خود را اعمال کند. با این حال، طرفین با توافق نمی‌توانند یک دعوی بین‌المللی را به دعوی داخلی تبدیل کنند.

می‌کنند. حضور این قضات جنبه صوری ندارد، بلکه حضور آن‌ها در روند رسیدگی و پرونده‌های مختلف بسیار تأثیرگذار است و این امر یک قابلیت متمایز برای دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور به شمار می‌آید. دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور به وضوح دارای تفاوت‌های عمده با سیستم قضایی عادی سنگاپور است و این امر موجب می‌شود تا جایگزینی مطلوب برای طرف‌هایی باشد که در حال بررسی و انتخاب مرجعی برای حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی خود هستند. (Clover Alcolea, 2022: 420-421)

از جمله موضوعات مهم در رابطه با دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور، مقایسه آن با داوری بین‌المللی است. وجود تشابه دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور با داوری عبارت است از این‌که: طرفین اختلاف در دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور و داوری بین‌المللی آزادند که از سنگاپور صرفاً به‌عنوان یک کشور بی‌طرف برای حل اختلافات خود استفاده کنند؛ مشابه رسیدگی‌های داوری تجاری بین‌المللی، پرونده‌های دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور اغلب شامل طرف‌های بین‌المللی و موضوعاتی است که هیچ ارتباطی با سنگاپور ندارند؛ هم در داوری بین‌المللی و هم در دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور، طرفین از انعطاف‌پذیری عملی برخوردارند، به‌ویژه وقتی صحبت از ارائه ادله و مدارک می‌شود و جلسات دادرسی نیز ممکن است به صورت مجازی برگزار شود؛ و اما برخلاف روش داوری که هیئت داوری توسط طرفین و یا یک مؤسسه داوری تشکیل می‌شود،^{۳۳} دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور دارای اختیارات اجباری برای وادار کردن اشخاص ثالث و مرتبط با صلاحیت خود برای پیوستن به دادرسی است، اختیاراتی که دیوان داوری ضرورتاً از آن برخوردار نیست. همچنین آرای دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور و خلاصه پرونده‌ها به صورت علنی در وب-

۳۳. در دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور رئیس دادگستری برای هر پرونده، یک یا چند قاضی منتخب از هیئت‌های مختلف دادگاه متشکل از قضات سنگاپوری و بین‌المللی منصوب می‌کند. در سال ۲۰۲۰، تعداد ۲۴ قاضی سنگاپوری و ۱۸ قاضی بین‌المللی از ۷ کشور از جمله قاضی یاسوهی تانیگوچی از ژاپن حضور داشتند.

سایت رسمی دادگاه در دسترس هستند. تفاوت دیگر بین داوری بین‌المللی و رسیدگی‌های دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور سرعت (و در نتیجه هزینه) فیصله پرونده‌ها است.^{۳۴} (Yap, 2020: 30) صلاحیت ذاتی دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور محدود به موضوعات بین‌المللی^{۳۵} و تجاری^{۳۶} است. (Yip, 2016: 447-448)

۲-۲-۴. دادگاه تجاری بین‌المللی چین

در چین، تجربه ایجاد مناطق ویژه اقتصادی به‌عنوان یک شیوه راهبردی برای دستیابی به اهداف توسعه به‌طورکلی موفق بوده است. در دهه ۱۹۹۰ هم‌زمان با سیاست‌های کلی چین، در شانگهای، انواع مختلفی از مناطق ویژه اقتصادی در مراحل مختلف ایجاد گردید که عبارتند از: مناطق توسعه اقتصادی و فناوری^{۳۷}، منطقه جدید پودونگ (یک منطقه ویژه اقتصادی)^{۳۸}، منطقه پردازش صادرات، پارک صنعتی با فناوری پیشرفته^{۳۹} و منطقه آزاد تجاری آزمایشی^{۴۰}. از آن زمان، این مناطق نه تنها

۳۴. در ۱ ژوئن ۲۰۲۰، میانگین زمان برای حل و فصل پرونده‌های دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور ۱۶٫۵ ماه اعلام شد که به نسبت زمان کوتاهی است و تصمیمات به‌طور معمول به‌سرعت صادر می‌شود. در مقابل، هزینه و کندبودن روند رسیدگی، به‌عنوان ویژگی نامطلوب داوری بین‌المللی مورد انتقاد قرار گرفته است.

۳۵. در آیین دادرسی دادگاه طبق ماده ۱۱۰ یک دعوی در شرایط ذیل «بین‌المللی» محسوب خواهد شد: اول، طرفین دعوی طی یک توافق‌نامه صلاحیت کتبی، توافق کرده‌اند که دعوی را برای حل و فصل به دادگاه ارجاع دهند و در زمان انعقاد قرارداد، محل کسب و کار طرفین در کشورهای مختلف قرار دارد؛ دوم، محل فعالیت هیچ‌یک از طرفین دعوی در سنگاپور قرار ندارد؛ سوم، مکان اجرای تعهدات ناشی از روابط تجاری و یا مکان مرتبط با موضوع دعوی در خارج از کشور محل کسب و کار هر یک از طرفین واقع شده است؛ چهارم، طرفین دعوی صریحاً توافق کرده‌اند که موضوع دعوی مربوط به بیش از یک کشور باشد.

۳۶. در مورد معنای «تجاری» نیز ماده ۱۱۰ قانون آیین دادرسی دادگاه مفهوم بسیار موسعی را ملحوظ داشته است: به این ترتیب که اگر موضوع دعوی ناشی از رابطه‌ای با ماهیت تجاری باشد، اعم از قراردادی یا غیر قراردادی، دعوی واحد ماهیت تجاری خواهد داشت

37. economic and technological development zones (ETDZs)

38. the Pudong New Area (a special economic zone)

39. high-tech industrial park

40. pilot free trade zone (FTZ)

رشد اقتصادی خود را در روندی روبه رشد حفظ کرده‌اند بلکه تحول و توسعه چندجانبه ساختاری، آن‌ها را به یکی از ارکان حامی توسعه اجتماعی و اقتصادی و اصلاحات بنیادین شانگهای تبدیل کرده است. با کاهش رشد اقتصاد جهانی پس از بحران ۲۰۰۸ و اقدام چین برای ایجاد توازن مجدد در مدل توسعه اقتصادی خود، اصلاح و ارتقای بخش خدمات از طریق اصلاحات اقتصادی مورد تمرکز قرار گرفت. شانگهای مجدد به‌عنوان میدان آزمایشی برای این مدل توسعه جدید انتخاب شد. ایجاد منطقه ویژه اقتصادی پابلوت شانگهای برای رویارویی با چالش‌های جدید اقتصادی جهانی، تعمیق اصلاحات، کسب تجربه برای ارتقای صنعتی چین و تقویت شانگهای برای تبدیل شدن به یک قطب بین‌المللی اقتصادی، مالی، تجاری و مرکز حمل‌ونقل بین‌المللی ضروری بود. (Meng and Zhihua, 2019: 95, 99)

هم‌زمان با تأسیس مناطق ویژه اقتصادی، تمهید و توسعه مراکز حل‌وفصل اختلافات تجاری بین‌المللی نیز در چین مورد توجه و اهتمام قرار داشته است. اولین دادگاه‌های تجاری بین‌المللی دیوان عالی خلق^{۴۱} به ترتیب در شنژن و شیآن تأسیس شدند و به طور رسمی از سال ۲۰۱۹ شروع به کار کردند. این محاکم به‌عنوان دادگاه تجاری بین‌المللی چین^{۴۲} شناخته می‌شوند و بخشی از دیوان عالی خلق چین می‌باشند و از این جهت مشابه دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور هستند که به لحاظ ساختاری برای رسیدگی به پرونده‌های تجاری بین‌المللی در دیوان عالی سنگاپور پیش‌بینی شده است. (Guo and Yip, 2019: 916)

درحالی‌که دولت‌های سنگاپور و چین می‌توانستند دادگاه‌های تجاری بین‌المللی خود را در یک یا چند منطقه اقتصادی ویژه ایجاد کنند، اما این دادگاه‌ها را در ساختار قضایی حاکم به‌منزله یک دادگاه عادی تمهید نمودند. این دادگاه‌ها به‌طور خاص برای رسیدگی به اختلافات «تجاری بین‌المللی» طراحی شده‌اند.

41. ICommC of the Supreme People's Court (SPC)

42. the China International Commercial Court (CICC)

بنابراین آن‌ها نقش گسترده‌تری نسبت به دادگاه‌های وابسته به مناطق ویژه اقتصادی مانند دادگاه تجاری مرکز مالی بین‌المللی دبی ایفا می‌کنند. علاوه بر برخورداری از صلاحیت قضایی «بین‌المللی و تجاری»، این قبیل دادگاه‌ها - دارای ویژگی‌های مشترک دیگری نیز هستند و هیئت رسیدگی‌کننده در آن‌ها متشکل از قضات داخلی و بین‌المللی می‌باشد. با توجه به محدودیت‌های عملی در انتصاب اتباع غیرچینی به‌عنوان قاضی، دادگاه تجاری بین‌المللی چین به‌خودی‌خود یک شعبه بین‌المللی ندارد، بلکه یک کمیته تخصصی حقوق تجارت بین‌المللی دارد که ممکن است اعضای آن برای ارائه خدمات و مشاوره در مراحل مختلف رسیدگی فراخوانده شوند. (Chaisse and Qian, 2021) در نهایت، حقوق داخلی، قانون پیش‌فرض قابل‌اجرا در دادگاه‌های تجاری بین‌المللی چین و دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور است. (Dimitropoulos, 2021: 367-368)

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی چین تلاش می‌کنند تا موقعیت خود را از دادگاه‌های داخلی این کشور از طریق اعمال صلاحیت بین‌المللی قضات آن متمایز کنند، با این شرط که قضات دادگاه تجاری بین‌المللی باید توسط دیوان عالی خلق از بین قضات مجرب و ارشدی که دارای سابقه قضایی مرتبط با معاهدات و رویه بین‌المللی، شیوه‌های تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی و نیز دارای تسلط عالی بر زبان‌های چینی و انگلیسی هستند، انتخاب و منصوب شوند. (Alcolea, 2022: 418-420)

امروز برخی حقوق‌دانان اقدام دولت چین را در تأسیس دادگاه تجاری بین‌المللی در چهارچوب دیوان عالی خلق به‌منزله یک تحول نوآورانه در تاریخ حقوقی این کشور ارزیابی و تحلیل نموده‌اند که این دولت قصد دارد اختلافات تجاری هنگفت را در عالی‌ترین دادگاه چین متمرکز کند و از این طریق کنترل دولت بر اختلافات پرمخاطره مربوط به شرکت‌های چینی و تأمین منافع دولتی را تسهیل نماید. (Antonopoulou, 2023: 5)

همچنین از دیگر اهداف دادگاه تجاری بین‌المللی چین، تبدیل‌شدن به یک مرکز

حلول فصل اختلافات با ساختاری مرکب از رسیدگی قضائی، داوری و میانجی‌گری اعلام شده است که در عمل بیشتر شبیه یک دادگاه داخلی عمل می‌کند. بر همین اساس به نظر می‌رسد الزامات قضایی سخت‌گیرانه دادگاه تجاری بین‌المللی چین و طراحی ساختار محافظه‌کارانه آن مانع خواهد بود که دادگاه تجاری بین‌المللی چین به هدف اعلام‌شده خود برای جذب فرصت‌های سرمایه‌گذاری جدید یا طرف‌های خارجی نائل گردد. دادگاه تجاری بین‌المللی چین از صلاحیت موضوعی گسترده برخوردار نیست و صلاحیت آن شامل اختلافات تجاری بین‌المللی میان سرمایه‌گذار خصوصی و دولت یا اختلافات تجاری بین دولتی نمی‌شود.^{۴۳} لازم‌الاجرا بودن احکام دادگاه‌ها در حوزه قضایی خارجی موضوع و چالش اصلی بسیاری از دادگاه‌ها است. در مقایسه با کنوانسیون نیویورک - ناظر بر به رسمیت شناختن آرای داوری خارجی - هیچ معاهده بین‌المللی در مورد به رسمیت شناختن و اجرای احکام دادگاه‌های خارجی قابل استناد نیست. این بدان معناست که اگر یک طرف چینی بر یک طرف خارجی در دادگاه تجاری بین‌المللی چین پیروز شود، طرف چینی احتمالاً در شناسایی و اجرای حکم دادگاه چین توسط دادگاهی خارج از این کشور با مشکل مواجه خواهد شد. (Guo and Yip, 2019: 916) البته در صورتی که اختلافات توسط مؤسسات داوری تحت نظارت دادگاه تجاری بین‌المللی چین، حل‌وفصل گردند، وضعیت بدین روال نخواهد بود، زیرا اجرای آرای داوری تحت کنوانسیون نیویورک^{۴۴} تضمین شده است. در سطح بین‌المللی، چین کنوانسیون لاهه در مورد توافق‌نامه‌های انتخاب دادگاه^{۴۵} را امضا کرده، اما آن را تصویب ننموده است. اجرای احکام دادگاه تجاری بین‌المللی چین بر اساس معاهدات معاضدت قضایی دوجانبه در امور مدنی و تجاری نیز تحت شرایط متقابل است. از اوت ۲۰۱۸، چین ۳۹ معاهده دوجانبه در زمینه مساعدت قضایی در پرونده‌های مدنی و

۴۳. دادگاه تجاری بین‌المللی چین فقط صلاحیت رسیدگی به پنج نوع اصلی اختلاف تجاری و مدنی را دارد که در تفسیر قضایی صادر شده توسط دادگاه عالی خلق در سال ۲۰۱۸ احصاء گردیده است.

44. the New York Convention

45. the Hague Convention on Choice of Court Agreements

تجاری امضا کرده که ۳۷ مورد از آن‌ها لازم‌الاجرا شده است. در مجموع اینکه آیا طرفین اختلاف، دادگاه تجاری بین‌المللی چین را برای حل‌وفصل اختلافات خود انتخاب خواهند کرد یا خیر، منوط به ملاحظات بسیاری است، مانند میزان سرمایه‌گذاری و اموال و دارایی‌های طرفین اختلاف در چین، قانون حاکم و نیز نگرش دادگاه تجاری بین‌المللی چین در موضوع اختلاف. در چشم‌انداز آینده شاید برای دستیابی به پتانسیل ترکیبی شدن رسیدگی قضائی و داوری در چین و فراتر از آن، هنوز اقدامات و اصلاحات بیشتری لازم است. (Chaisse and Qian, 2021: 17-20)

۵. رابطه داوری تجاری بین‌المللی و دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در مناطق ویژه اقتصادی

هم‌پوشانی پرونده‌ها و برجسته بودن داوری تجاری بین‌المللی در ترجیحات طرفین اختلاف نشان می‌دهد که داوری رقیب مهم دادگاه‌های تجاری بین‌المللی است. با این حال، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی با الگوبرداری از نقاط قوت داوری بین‌المللی و تعدیل نقاط ضعف و جبران خلأهای آن در ایجاد مطلوبیت بیشتر برای رسیدگی به اختلافات گام‌های جدی برداشته‌اند.

۵-۱. تحولات داوری تجاری بین‌المللی در مناطق ویژه اقتصادی

از دیرباز داوری به‌عنوان شیوه مقبول حل‌وفصل اختلافات تجاری بین‌المللی مورد توجه قرار داشته که البته در مناطق ویژه اقتصادی اشکال جدیدی نیز به خود گرفته است. از جمله اشکال جدید داوری در مناطق ویژه اقتصادی با عنوان «داوری منطقه آزاد» مطرح است. (Blanke, 2018: 541) داوری منطقه آزاد با داوری معمول متفاوت است، زیرا توسط نهادهای خاص منطقه مدیریت می‌شود و بر اساس قوانین داوری خاص منطقه صورت می‌گیرد. مناطق ویژه اقتصادی در منطقه خلیج فارس پیشگام این

شکل از داوری هستند. به‌عنوان مثال، مرکز مالی بین‌المللی دبی دارای یک سیستم جامع داوری بسیار پیشرفته است. مقر داوری، این مرکز انتخاب می‌شود و قانون حاکم بر آن، قانون داوری مرکز مالی بین‌المللی دبی است. به منظور ترویج داوری در مرکز مالی بین‌المللی دبی، مؤسسه داوری دارای شخصیت حقوقی مستقل است و از نظر مالی و عملکرد، مستقل از دادگاه‌های مرکز می‌باشد. دو ویژگی، داوری منطقه آزاد را در جدیدترین شکل خود از داوری به‌طور کلی متمایز می‌کند: ایجاد مؤسسات داوری خارجی در مناطق و همچنین تعدد شیوه‌های انجام داوری در منطقه. در سال ۲۰۰۸، مرکز مالی بین‌المللی دبی با دیوان داوری بین‌المللی لندن^{۴۶} همکاری نمود و مرکز داوری (دیوان داوری بین‌المللی لندن - مرکز مالی بین‌المللی دبی)^{۴۷} را تأسیس کرد که اولین مشارکت از این نوع برای دیوان داوری بین‌المللی لندن بود. این مرکز داوری مشترک، داوری‌های مستقل در مرکز مالی بین‌المللی دبی را مدیریت و از فهرست داوران دیوان داوری بین‌المللی لندن استفاده می‌کند. قوانین داوری این مرکز در سال ۲۰۰۸ از قوانین داوری دیوان داوری بین‌المللی لندن الگوبرداری شده است و مکان پیش‌فرض داوری مرکز مالی بین‌المللی، دبی می‌باشد.^{۴۸}

تحولات مشابهی در بازار جهانی ابوظبی رخ داده است. دیوان بین‌المللی داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی^{۴۹} از سال ۲۰۱۸ در این منطقه ویژه اقتصادی حضور دارد. مرکز داوری (اتاق بازرگانی بین‌المللی - بازار جهانی ابوظبی) اولین و تنها مؤسسه داوری برای اداره امور داوری در منطقه ویژه اقتصادی ابوظبی است که فرصت برگزاری جلسات رسیدگی تحت قوانین اتاق بازرگانی بین‌المللی را در داوری‌های مستقل در منطقه ویژه اقتصادی ابوظبی فراهم می‌کند و اداره آن‌ها را تحت قوانین داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی تسهیل خواهد نمود. تحولات مشابه، اخیراً در چین نیز

46. London Court of International Arbitration (LCIA)

47. The DIFC-LCIA Arbitration Centre

48. Article 16.2 of DIFC-LCIA Rules.

49. The International Chamber of Commerce (ICC) International Court of Arbitration

رخ داده است. مؤسسات داوری خارجی عموماً مجاز به فعالیت در کشور نیستند و اختلافات داخلی قاعداً به مؤسسات داوری خارجی قابل ارجاع نیست. دیوان داوری بین‌المللی شنژن ۰۰ مستقر در منطقه ویژه اقتصادی شنژن اولین موسسه داوری در کشور چین بود که اتباع خارجی را در هیئت داوران خود گنجانده و آرای خود را در خارج از کشور مطابق با قوانین کنوانسیون نیویورک اجرا کرد. دفتر دادگستری شانگهای، اقدامات اداری مقتضی را برای تعیین شرایط لازم جهت تأسیس مؤسسات داوری در منطقه آزاد تجاری چین (شانگهای) انجام داده و داوری‌های خارجی قابل ارجاع را با توجه به اختلافات مدنی و تجاری در زمینه امور تجاری، دریایی و سرمایه‌گذاری بین‌المللی معین نموده است. (Dimitropoulos, 2021: 369-370)

۵-۲. موارد الگوبرداری دادگاه‌های تجاری بین‌المللی از داوری بین‌المللی

برای ارزیابی دقیق از اینکه آیا دادگاه‌های تجاری بین‌المللی می‌توانند با داوری بین‌المللی رقابت کنند، لازم است نگاه اجمالی به محاسن و معایب داوری بین‌المللی داشته باشیم. برخی از مهم‌ترین محاسن داوری بین‌المللی عبارتند از: امکان اجتناب از سیستم‌های حقوقی خاص و سیستم‌های قضایی ملی، انعطاف‌پذیری، انتخاب داور توسط طرفین، تعهد محرمانگی و احترام به حریم خصوصی، بی‌طرفی و نهایی بودن؛ و اما مهم‌ترین معایب یا خلأهای داوری بین‌المللی عبارتند از: هزینه بالا، فقدان ضمانت اجرای مؤثر در طول انجام داوری، عدم اطمینان نسبت به کارایی داوران، مداخله دادگاه‌های ملی، عدم امکان ورود ثالث، فقدان مکانیسم تجدیدنظر و فقدان قطعیت در مورد کارایی نهادهای داوری. (Saito, 2016: 43)

به این ترتیب برخی ویژگی‌های دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به صراحت از قواعد و شیوه‌های داوری بین‌المللی الگوبرداری شده‌اند که از جمله این موارد عبارتند از: انعطاف‌پذیری بیشتر در رسیدگی‌ها، امکان انتصاب قضات با ملیت خارجی، اجازه

50. The Shenzhen Court of International Arbitration (SCIA)

پژوهش‌های حقوق تطبیقی/زمستان ۱۴۰۲/ دوره ۲۷/ شماره ۴/ پیاپی ۱۲۲/ صص ۶۰-۲۳

حضور وکلای خارجی در دادگاه، اجازه طرفین برای توافق بر انجام رسیدگی‌های خصوصی و محرمانه و گسترش قابلیت اجرای احکام که بدان خواهیم پرداخت.

۱-۲-۵. انعطاف‌پذیری و مبتنی بر توافق بودن

داوری بین‌المللی، یک سیستم حل اختلاف مبتنی بر توافقات، به شدت به وجود توافقات داوری توسط طرفین وابسته است. این ویژگی در برخی دادگاه‌های تجاری بین‌المللی نیز مشهود است به طور مثال، در دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور انتخاب موافقت‌نامه‌های دادگاه توسط طرفین معاملات بین‌المللی برای ایجاد صلاحیت قضایی آن نیز ضروری است. به‌طور خلاصه، شرایط اساسی و ضروری برای اعمال صلاحیت دادگاه، این است که پرونده باید دارای ویژگی‌های بین‌المللی باشد و دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور باید با توافق بین طرفین خصوصی انتخاب شود. (Saito, 2016: 46)

۲-۲-۵. توافق بر انجام رسیدگی‌های محرمانه

اگرچه حفظ حریم خصوصی و محرمانگی در تاریخ دعاوی تجاری بی‌سابقه نیست اما در حال حاضر دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور تنها دادگاه تجاری بین‌المللی است که اجازه دادرسی خصوصی و محرمانه را در دعاوی خارجی می‌دهد بنابراین، علنی بودن دادرسی یک عنصر سیاست عمومی است که از توافق طرفین مستثنا شده است. (Antonopoulou, 2023: 20-21)

۳-۲-۵. اجازه حضور وکلای خارجی در دادگاه

در داوری بین‌المللی، امکان انتخاب آزادانه وکیل از اتباع کشور خود یا کشور خارجی برای طرفین حائز اهمیت است، چرا که بی‌طرفی و استقلال را در یک سیستم حقوقی خاص تضمین می‌کند. با این حال، بسیاری از نظام‌های قضایی محدودیت‌های شدیدی

را برای حضور وکلای خارجی به‌عنوان نماینده طرفین در روندهای دعوی در دادگاه‌های دولتی اعمال می‌کنند. در این راستا، برخی دادگاه تجاری بین‌المللی از جمله دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور وکلای خارجی ثبت‌شده در این کشور را برای رسیدگی به دعاوی در محدوده مقرر تأیید می‌کند. این خط مشی به عملکرد دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور اجازه می‌دهد تا شباهت زیادی به کارکرد داوری بین‌المللی داشته باشد. (Saito, 2016: 47)

۴-۲-۵. انتصاب قضات بین‌المللی با ملیت خارجی

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در منطقه آسیا، قضاتی با ملیت خارجی را به‌عنوان قاضی محاکم خود منصوب کرده‌اند. این قضات در کنار شهرت بین‌المللی، از تخصص در حوزه قوانین خارجی و تجاری نیز برخوردارند. با این حال، استقلال و بی‌طرفی آن‌ها ممکن است به دلیل شرایط انتصاب و پاداش و همچنین عملکرد موازی آن‌ها به‌عنوان وکیل یا داور زیر سؤال رود. رویه انتصاب و تمدید همکاری با قضات بین‌المللی و نحوه پرداخت دستمزد به آن‌ها نشان می‌دهد که این قضات، وابسته به دولت و دارای منفعت مالی مستقیم در انتصاب برای رسیدگی به دعاوی هستند. در نتیجه، رژیم انتصاب و پاداش مربوط به قضات بین‌المللی آن‌ها را در برابر فشارهای اجرایی آسیب‌پذیر می‌کند و ممکن است استقلال و بی‌طرفی آن‌ها را مورد تردید قرار دهد. با این وجود، باید پذیرفت که قضات بین‌المللی، قضات عادی نیستند که از همان درجه استقلال و بی‌طرفی برخوردار باشند. قضات بین‌المللی «نوع» جدیدی از قضات هستند که با هدف مشخص و برای جذب حداکثری اختلافات جهت رسیدگی در دادگاه تجاری بین‌المللی به کار گرفته شده‌اند. (Antonopoulou, 2023: 19-20)

۳-۵. امتیازات دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در مقایسه با داوری بین‌المللی

برخی ویژگی‌های دادگاه‌های تجاری بین‌المللی، برای رفع محدودیت‌های داوری بین-

پژوهش‌های حقوق تطبیقی/زمستان ۱۴۰۲/ دوره ۲۷/ شماره ۴/ پیاپی ۱۲۲/ صص ۶۰-۲۳

المللی مورد اهتمام قرار گرفته‌اند که در ادامه به اجمال مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۵-۳-۱. امکان ورود ثالث

در روند حل و فصل مؤثر اختلافات، گاهی مشارکت اشخاص ثالث غیر از طرفین دعوی، لازم است. با این حال، از آنجایی که رویه‌های داوری مبتنی بر توافق داوری بین طرفین است، توجیه پیوستن شخص ثالث در آن پس از شروع فرایند رسیدگی دشوار است. در مقابل، یک دادگاه تجاری بین‌المللی که بخشی از سیستم قضایی یک کشور است، می‌تواند برای ورود ثالث به مفاد قانون آیین دادرسی مدنی استناد کند.^{۵۱} بنابراین به‌طور کلی می‌تواند با تمهید حقوقی ورود شخص ثالث در روند رسیدگی، بر داوری بین‌المللی ترجیح داده شود.

۵-۳-۲. افزایش سرعت رسیدگی

در سال‌های اخیر، ملاک سرعت بالای حل اختلاف به‌عنوان ویژگی ممتاز داوری بین‌المللی، افول شدیدی داشته است. در چنین شرایطی، دادگاه‌های تجاری بین‌المللی با الگوبرداری از پاره‌ای اصلاحات قضایی که از اواسط دهه ۱۹۹۰ در انگلستان مورد توجه قرار گرفت، اهتمام جدی برای حل و فصل سریع اختلافات داشته‌اند. (Saito, 2016: 47)

۵-۳-۳. امکان تجدیدنظرخواهی

معمولاً حق تجدیدنظرخواهی از رأی داوری بین‌المللی در مورد یک موضوع حقوقی

۵۱. به استثنای اغلب دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در خاورمیانه و قزاقستان، بقیه دادگاه‌ها صلاحیت خود را بر اساس قراردادهای انتخابی دادگاه قرار می‌دهند. این صلاحیت داوطلبانه از پیوستن اشخاص ثالث به دادرسی‌های معلق دادگاه تجاری بین‌المللی بر خلاف میل آن‌ها جلوگیری می‌کند. البته دادگاه‌های تجاری بین‌المللی اروپایی مجموعه‌ای از مقررات دقیق را ارائه می‌کنند که الحاق اشخاص ثالث بدون رضایت را تنظیم می‌کند.

وجود ندارد، در حالی که احکام دادگاه‌های تجاری بین‌المللی قابل تجدیدنظرخواهی هستند، از جمله آرای دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور ممکن است در دادگاه استیناف سنگاپور تجدید نظر شود، مگر اینکه طرفین با توافق از این حق صرف‌نظر کنند. (Yap, 2020: 30)

۴-۳-۵. استقلال و بی‌طرفی مرجع رسیدگی‌کننده

این نگرانی برای طرفین اختلاف در داوری بین‌المللی وجود دارد که داوران و وکلای داوری ممکن است فرایند داوری را به‌طور مؤثر انجام ندهند. به‌عنوان مثال، برخی مشکلات در رویه‌های انتخاب داور و مشکلات تضاد منافع، اغلب باعث تأخیر زیاد در رسیدگی می‌شود و مشکلات تضاد منافع داوران و وکلا با شرکت‌های حقوقی معرفی‌کننده آن‌ها نسبتاً رایج است. این واقعیت مطرح است که داوران منصوب‌شده توسط طرفین عملاً و در واقع توسط شرکت‌های حقوقی به نمایندگی از طرفین اختلاف معرفی می‌شوند. این امر موجب می‌گردد در شرایطی که یک داور در صدور رأی داوری تردید دارد، اسباب کدورت و ناخرسندی شرکت حقوقی منصوب‌کننده فراهم شود و در معرفی وی در پرونده‌های آتی به‌عنوان داور تأثیرگذار باشد. همچنین برخی نگرانی‌ها در داوری معاهدات سرمایه‌گذاری مطرح است که برخی داوران با صدور رأی به نفع طرف مقابل، منافع و فرصت‌های شغلی آینده خود را تأمین می‌کنند. واقعیت آن است که این نگرانی و دغدغه‌ها توسط افراد ذی‌نفع مطرح است که بر روند داوری بین‌المللی اثر سوء خواهد داشت. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی که در آن قضات توسط دولت‌ها منصوب می‌شوند، می‌توانند با اطمینان‌بخشی و سهولت بیشتر از بروز چنین مشکلاتی پیش‌گیری نمایند. (Saito, 2016: 45)

۴-۵. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی: به‌عنوان رقیب یا شریک داوری بین‌المللی
دادگاه‌های تجاری بین‌المللی مختلف موضع متفاوتی نسبت به داوری تجاری

بین‌المللی دارند. علی‌رغم تفاوت رویکردها، نهاد داوری تجاری بین‌المللی و رقابت با آن نقش مهمی در ایجاد دادگاه‌های تجاری بین‌المللی داشته است.

۴-۱. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به‌عنوان رقیب داوری (دیدگاه اروپایی)

در اروپا، ایده دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به‌عنوان راهی برای افزایش جذابیت این حوزه‌های قضایی برای طرفین دعوی و معکوس کردن روند حل‌وفصل اختلافات در دادگاه‌های کامن‌لا و از طریق داوری مطرح شد. (Antonopoulou, 2023: 3)

طرح قضایی برای تأسیس دادگاه تجاری هلند^{۵۲} تأکید کرد که اختلافات تجاری بین‌المللی با ارزش و پیچیده، به‌طور فزاینده‌ای توسط دادگاه‌های خارجی، مانند دادگاه تجاری لندن، یا از طریق داوری حل‌وفصل می‌شود. در نتیجه این خروج پرونده‌ها به دادگاه‌های انگلیس یا داوری، دادگاه‌های ملی کمتر به دعاوی تجاری دارای عنصر بین‌المللی رسیدگی می‌کنند و این امر بر تخصص و توانایی آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد. به این ترتیب، محبوبیت فزاینده داوری یکی از ملاحظات اصلی در ایجاد دادگاه تجاری هلند بود. ملاحظات مشابه، زیربنای پیشنهادهای قانونی متوالی برای تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در آلمان است در مواجهه با این واقعیت که طرفین اختلاف، دادگاه‌های خارجی یا داوری را ترجیح می‌دهند.

با این حال، توجه به این واقعیت که تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در اروپا متأثر از داوری تجاری بین‌المللی و اهمیت آن در اختلافات تجاری فرامرزی بوده است، به این معنا نیست که این دادگاه‌ها و حوزه‌های قضایی میزبان آن‌ها همسو و دوست‌دار داوری نمی‌باشند. کشورهای اروپایی مانند هلند یا آلمان دارای قوانین داوری مدرن و بازار داوری توسعه‌یافته هستند. علاوه بر این، برخی از دادگاه‌های تجاری بین‌المللی اروپایی نیز صلاحیت رسیدگی به رویه‌های مربوط به داوری بین‌المللی را دارند و در نتیجه از داوری در کنار رقابت با آن حمایت می‌کنند.

52. the Netherlands Commercial Court (NCC)

(Antonopoulou, 2023: 4)

۲-۴-۵. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به‌عنوان شریک داوری (دیدگاه آسیایی)

اگرچه دلایل ایجاد دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در آسیا متفاوت است، اما هدف مشترک آن‌ها جلب متقاضی بیشتر برای حل اختلافات در اشکال متنوع یعنی رسیدگی قضایی، داوری یا میانجی‌گری است. موضع دولت سنگاپور در این زمینه قابل‌تأمل است. مرکز داوری بین‌المللی سنگاپور با حجم زیاد پرونده به‌سرعت در حال توسعه است و همچنین این دولت میانجی‌گری را نیز از طریق مرکز میانجی‌گری سنگاپور ترویج می‌کند. از سوی دیگر، دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور به‌طور رسمی با احصاء کاستی‌ها و خلأهای داوری، ضرورت و اهمیت تأسیس خود را تبیین نموده و خود را مکمل داوری تلقی کرده است. طبق مفاد وب‌سایت رسمی دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور، اگرچه ممکن است امکان ارجاع اختلاف به داوری تجاری بین‌المللی باشد، اما ممکن است طرفین بخواهند اختلاف خود را در دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور حل‌وفصل کنند تا از برخی از معضلات احتمالی که در داوری با آن مواجهند اجتناب کنند. برخی از این معضلات عبارتند از: رسمی شدن بیش از حد داوری که به‌عنوان «قضایی شدن» داوری تجاری بین‌المللی از آن یاد می‌شود، مشروعیت و مسائل اخلاقی، فقدان مکانیزم تجدیدنظرخواهی و ناکارآمدی در پیوستن اشخاص ثالثی که به شیوه داوری رضایت نداشته‌اند. موارد مذکور نشان می‌دهد که چگونه دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور خود را از داوری متمایز و بر مزایای خود به‌عنوان یک مراجع قضایی حل‌وفصل اختلافات با ویژگی‌های منحصربه‌فرد تأکید می‌کند. اگرچه دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور، کاستی‌های داوری را هدف قرار می‌دهد، اما مقامات ذی‌ربط تأکید نموده‌اند که این دادگاه قصد ندارد از حجم پرونده‌های داوری بکاهد یا جایگزین آن گردد. در حالی که دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور تنها دادگاه تجاری بین‌المللی است که نحوه تکمیل داوری را به تفصیل توضیح می‌دهد، اکثر

دادگاه‌های تجاری بین‌المللی آسیایی به‌طور مشابه خود را به‌عنوان شریک داوری و نه به‌عنوان رقیب آن معرفی می‌کنند.

در مجموع به نظر می‌رسد تبیین رابطه میان دادگاه‌های تجاری بین‌المللی و داوری تجاری بین‌المللی در شرایط رقابتی یا تکمیلی یک بحث نظری صرف است که در واقع منعکس‌کننده اهداف مختلف سیاست‌ها و ویژگی‌های منطقه‌ای است. علی‌رغم تفاوت‌های نظری، داوری تجاری بین‌المللی نقش مهمی در تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی چه در اروپا و چه در آسیا داشته است. (Antonopoulou, 2023: 5-6)

۶. نتیجه‌گیری

امروز حل‌وفصل اختلافات تجاری بین‌المللی مرتبط با مناطق ویژه اقتصادی یک مسئله مهم برای دولت‌های ذی‌ربط است. این ایده با قوت مطرح است که بهترین اقدام، تمهید مؤسسات داخلی با چشم‌انداز بین‌المللی است و تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به‌عنوان یک راهکار مدنظر قرار دارد. کلید آغاز به کار اولیه این دادگاه‌ها در مناطق ویژه اقتصادی حوزه خلیج فارس زده شد. در سال ۲۰۰۵، امارت دادگاه‌های مرکز مالی بین‌المللی دبی را با هدف معرفی یک محل قابل اعتماد حل اختلاف به سرمایه‌گذاران خارجی تأسیس کرد. هدف جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به طور مشابه موجب تأسیس دادگاه‌های بعدی از جمله دادگاه بین‌المللی و مرکز حل اختلاف قطر، دادگاه‌های بازار جهانی ابوظبی و دادگاه مرکز مالی بین‌المللی آستانه شد. در سال ۲۰۱۵، سنگاپور دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور را با هدف ارتقای بیشتر سنگاپور به‌عنوان مرکز حل اختلاف آسیایی تأسیس و در ادامه دولت چین نیز در سال ۲۰۱۹ دادگاه تجاری بین‌المللی چین را ایجاد کرد.

البته باید در نظر داشت که داوری تجاری بین‌المللی نیز از قبل به‌عنوان شیوه‌ای مقبول و مرسوم مورد اهتمام طرف‌های اختلافات تجاری بین‌المللی قرار داشته است. مناسبات متقابل دادگاه‌های تجاری بین‌المللی با داوری تجاری بین‌المللی از جمله

موضوعات مهم می‌باشد که در چشم‌انداز بلندمدت واجد آثار حقوقی و غیرحقوقی خواهد بود. دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در کشورهای مختلف، مواضع متفاوتی نسبت به داوری داشته‌اند. در اروپا، ایده تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی به‌عنوان رقیب داوری تجاری بین‌المللی و راهی برای افزایش جذابیت این حوزه‌های قضایی برای طرفین دعوی و معکوس کردن روند حل‌وفصل اختلافات از طریق داوری مطرح شد. البته این بدان معنا نیست که این دادگاه‌ها، همسو و دوست‌دار داوری نمی‌باشند. برخی کشورهای اروپایی مانند هلند یا آلمان دارای قوانین داوری مدرن و بازار داوری توسعه‌یافته هستند و در نتیجه از داوری در کنار رقابت با آن، حمایت می‌کنند. دلایل ایجاد دادگاه‌های تجاری بین‌المللی در آسیا متفاوت است و اکثر دادگاه‌های تجاری بین‌المللی آسیایی خود را به‌عنوان شریک داوری و نه به‌عنوان رقیب آن معرفی می‌کنند. به‌طور نمونه، دادگاه تجاری بین‌المللی سنگاپور به‌طور رسمی با احصاء کاستی‌ها و خلأهای داوری، ضرورت و اهمیت تأسیس خود را تبیین نموده و خود را مکمل داوری تلقی کرده است. علی‌رغم تفاوت‌های نظری، داوری تجاری بین‌المللی نقش مهمی در تأسیس دادگاه‌های تجاری بین‌المللی چه در اروپا و چه در آسیا داشته است و هدف مشترک آن‌ها جلب متقاضی بیشتر برای حل اختلافات در اشکال متنوع یعنی رسیدگی قضایی و داوری می‌باشد.

در راستای تعامل دادگاه‌های تجاری بین‌المللی و داوری، برخی ویژگی‌های این دادگاه‌ها به‌صراحت از داوری تجاری بین‌المللی الگوبرداری شده‌اند که از جمله این موارد عبارتند از: انعطاف‌پذیری و مبتنی بر توافق بودن، توافق بر انجام رسیدگی‌های محرمانه، اجازه حضور وکلای خارجی در دادگاه، انتصاب قضات بین‌المللی با ملیت خارجی. البته در راستای رقابت و افزایش جذب متقاضی، برخی ویژگی‌های دادگاه‌های تجاری بین‌المللی نیز برای رفع خلأها یا محدودیت‌های داوری بین‌المللی مورد توجه است که امکان ورود ثالث، افزایش سرعت رسیدگی، امکان تجدیدنظرخواهی و استقلال و بی‌طرفی مرجع رسیدگی‌کننده از موارد مذکور می‌باشد.

پژوهش‌های حقوق تطبیقی/زمستان ۱۴۰۲/ دوره ۲۷/ شماره ۴/ پیاپی ۱۲۲/ صص ۶۰-۲۳

مناطق ویژه اقتصادی، بستر مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاری بین‌المللی و حل‌وفصل اختلافات تجاری بین‌المللی است و دادگاه تجاری بین‌المللی و داوری تجاری بین‌المللی به‌عنوان دو گزینه مهم و مقبول، در راستای رونق اقتصادی و تجاری دولت‌های ذی‌ربط مطرح می‌باشند. اگرچه با توجه به جدید و نوپا بودن این دادگاه‌ها، ارزیابی چشم‌انداز دقیق عملکرد آن‌ها و تحلیل تعامل و ارتباط عملی آن‌ها با دیگر روش‌های رایج حل‌وفصل اختلافات تجاری بین‌المللی خصوصاً داوری بین‌المللی نیازمند گذر زمان است.

۷. منابع

۷-۱. منابع لاتین

A) Articles

1. Alcolea, Lucas Clover, “The Rise of the International Commercial Court: A Threat to the Rule of Law?” *Journal of International Dispute Settlement*, Vol 13, 2022, pp. 413–442.
2. Antonopoulou, Georgia, “The ‘Arbitralization’ of Courts: The Role of International Commercial Arbitration in the Establishment and the Procedural Design of International Commercial Courts”, *Journal of International Dispute Settlement*, 2023, pp. 1–22.
3. Blanke, Gordon, “Free Zone Arbitration in the United Arab Emirates: DIFC v. ADGM: (Part I)”, *Journal of International Arbitration*, Vol. 35, No. 5, 2018, pp. 541 – 573.
4. Carballo, Alejandro, “The Law of the Dubai International Financial Centre: Common Law Oasis or Mirage within the UAE?” *Arab Law Quarterly*, Vol. 21, No. 1, 2007, pp. 91-104.
5. Chaisse, Julien and Dimitropoulos, Georgios, Special Economic Zones in

- International Economic Law: Towards Unilateral Economic Law”, *Journal of International Economic Law*, Vol. 24, 2021, pp. 229–257.
6. Chaisse, Julien and Ji Xueliang, “The Pervasive Problem of Special Economic Zones for International Economic Law: Tax, Investment, and Trade”, *World Trade Review*, Vol. 19, No. 4, 2020, pp. 567 – 588.
 7. Chaisse, Julien and Qian, Xu, “Conservative Innovation: The Ambiguities of the China International Commercial Court”, *American Journal of International Law Unbound*, Vol. 115, 2021, pp. 17-21.
 8. Georgios Dimitropoulos, International Commercial Courts in the ‘Modern Law of Nature’: Adjudicatory Unilateralism in Special Economic Zones, *Journal of International Economic Law*, 2021, 24, 361–379.
 9. Guo, Zhengxin and Yip, Man, “Comparing the International Commercial Courts of China with the Singapore International Commercial Court”, *International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 68, No. 4, 2019, pp. 903 – 942.
 10. Meng, Guangwen and Zeng, Douglas Zhihua, “Structural transformation through free trade zones: the case of Shanghai”, *Transnational Corporations*, Vol. 26, No. 2, 2019, pp. 95-115.
 11. Saito, Akira, “International Commercial Arbitration and International Commercial Courts: Towards a Competitive and Cooperative Relationship” In: *Harmonising Trade Law to Enable Private Sector Regional Development*, New Zealand Association of Comparative Law, Volume XX, 2016, pp. 33-57.
 12. Yap, Natalie “The Singapore International Commercial Court”, *the Japanese Commercial Arbitration Journal*, Vol. 67, No 8, 2020, pp. 25-32

13. Yip, Man, “The Resolution of Disputes Before the Singapore International Commercial Court”, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 65, No. 2, 2016, pp 439-473.
14. Yip, Man ‘The Singapore International Commercial Court: The Future of Litigation?’ *Erasmus Law Review* Vol. 19, 2019, pp. 88-105.
15. Zain Sharar, Michael Earley, “The Qatar International Court: Judicial Updates”, *The MENA Business Law Review* 2018, pp. 46-50.

۲-۷. اسناد

16. Zeng, Douglas Zhihua, “How do special economic zones and industrial clusters drive China’s rapid development?” Policy Research Working Paper 5583, World Bank, Washington, 2011, DC. DOI: 10.1596/1813-9450-5583
17. UNCTAD, World Investment Report 2019—Special Economic Zones (Geneva: UNCTAD, 2019).
18. UNCTAD, Global Investment Trend Monitor, No. 38 (UNCTAD/DIAE/IA/INF/2021/1), 24 January 2021
19. Otake, Naoko ‘Export-Led Development, Employment and Gender in the era of Globalization’, Employment Working Paper No. 197 (ILO, Geneva, 2015).
20. Koste, Harold and Obe, Mark Beer, “The Dubai International Financial Centre (DIFC) Courts: a specialised commercial Court in the Middle East”, 2018, Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3237126.

Synergy of International Commercial Courts and International Commercial Arbitration in Special Economic Zones

Haleh Hosseini Akbarnejad*

Assistant Professor in International Law, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Receive: 2023/05/17

Accept: 2023/12/28

Abstract

With the establishment and development of special economic zones, the appearance of international trade disputes has increased and focusing on the legal methods of resolving the mentioned disputes has been part of the strategy of the relevant governments. International commercial arbitration is a common and accepted way of resolving disputes in special economic zones. However, some governments have established international commercial courts in these regions in the last two decades due to practical needs. Some features of international commercial courts that are modeled on the rules and methods of international arbitration are: more flexibility in proceedings, the possibility of appointing judges of foreign nationality, allowing the presence of foreign lawyers in court, allowing the parties to agree on conducting private proceedings and expanding the ability to enforce judgments. Also, some gaps in international commercial arbitration, which have been adjusted to some extent in international commercial courts, are: the possibility of a third party intervention, increasing the speed of proceedings, and the independence and impartiality of the investigating authority. In practical terms, also we see a two-way interactive relationship between these two institutions; Because on the one hand, international commercial arbitration has played an important role in the establishment of international commercial courts both in Europe and in Asia, and on the other hand, international commercial courts also play an increasing role in arbitration proceedings and they provide judicial assistance for carrying out and developing the arbitration process or guaranteeing the implementation of arbitration decisions. According to the performance perspective of

*Corresponding author: Akbarnejad@soc.ikiu.ac.ir

international commercial courts, their comparative study seems to be a necessary step in order to provide a favorable model that fits the requirements of each country.

Keywords: International Commercial Courts, Special Economic Zones, International Commercial Arbitration, International Commercial disputes